

Revus

Journal for Constitutional Theory and Philosophy of
Law / Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava

3 | 2004

Ustavno sodstvo v okviru Evropske unije

Problem Guantánama – varstvo ustavnih pravic za bodečo žico (II. del)

*The Guantánamo Problem – Protection of Constitutional Rights over the Barbed
Wire (Part II)*

Dean Zagorac

Electronic version

URL: <http://journals.openedition.org/revus/1682>

DOI: 10.4000/revus.1682

ISSN: 1855-7112

Publisher

Klub Revus

Printed version

Date of publication: 1 janvier 2004

Number of pages: 85-92

ISSN: 1581-7652

Electronic reference

Dean Zagorac, « Problem Guantánama – varstvo ustavnih pravic za bodečo žico (II. del) », *Revus* [Spletna izdaja], 3 | 2004, Datum spletne objave: 04 mars 2013, ogled: 21 avril 2019. URL : <http://journals.openedition.org/revus/1682> ; DOI : 10.4000/revus.1682

All rights reserved

P R O B L E M G U A N T Á N A M A - V A R S T V O U S T A V N I H P R A V I C Z A B O D E Č O Ž I C O (I I . D E L)

DEAN ZAGORAC

Kot je bilo napovedano, je Vrhovno sodišče Združenih držav Amerike 28. junija 2004 razglasilo sodbe v treh zadevah o pravicah ujetnikov, povezanih z ameriško »vojno« proti terorizmu, predvsem tistih, ki so zaprti v Guantánamu. V zadevah *Rasul v. Bush*, *Hamdi v. Rumsfeld* in *Rumsfeld v. Padilla* je sodišče odločalo o pravici teh ujetnikov do tega, da o zakonitosti odvzema njihove prostosti odloči sodišče. V nadaljevanju bom predstavil te tri odločbe, osredotočil pa se bom predvsem na prvo, ki je tudi najpomembnejša.

1. Ozadje¹

Le nekaj mesecev po začetku vojaških napadov na Afganistan oktobra 2001, kar je bil odgovor ZDA na napade 11. septembra, so ameriške sile začele voziti nekatere tamkaj zajete ujetnike v svoje oporišče Guantánamo na Kubi. Admini-

¹ Podrobnejše ozadje, ki je pripeljalo do teh zadev, je predstavljeno v prvem delu tega prispevka. Glej: Zagorac D.: Problem Guantánama - varstvo ustavnih pravic za bodečo žico (I. del). V: *REVUS - Revija za evropsko ustavnost*, vol. 2, št. 2 (maj 2004).

stracija predsednika Georgea W. Busha se je za tak ukrep odločila zato, da bi te posameznike postavila izven dosega katere koli sodne oblasti. Kot se je izrazil britanski lord Steyn, so bili tako ti ljudje pahnjeni v pravno črno luknjo.² Kljub temu so si sorodniki nekaterih ujetnikov že od samega začetka prizadevali pred ameriškimi sodišči doseči, da bi ta preverila zakonitost odvzema njihove prostosti, vendar brez uspeha. Po izčrpanju vseh drugih pritožbenih poti, so nazadnje vložili še zahtevo *certioari* pred vrhovnim sodiščem, ki je analogna naši ustavni pritožbi, sodišče pa jo je sprejelo v obravnavo.

V bistvu je vrhovno sodišče obravnavalo tri ločene zadeve (*Rasul v. Bush*, *Hamdi v. Rumsfeld* in *Rumsfeld v. Padilla*), skupni imenovalc vseh treh pa je bil isti, in sicer pravica do sodne kontrole odvzema prostosti ne glede na državljanstvo ujetnika ali kraj pridržanja.³

2. Rasul v. Bush

V tej zadevi je sodišče na zahtevo pritožnikov – dveh Avstralcev in 12 Kuvajtčanov⁴ – odgovarjalo na naslednje vprašanje: ali zakon o ukazu privedbe oseb, ki jim je bila odvzeta prostost, da sodišče odloči o zakonitosti njenega odvzema, omogoča pravico sodnega preverjanja zakonitosti odvzema prostosti s strani izvršne oblasti tistih tujih državljanov, ki so na ozemlju, nad katerim ZDA izvršujejo ekskluzivno jurisdikcijo, ne pa tudi dokončne suverenosti (*ultimate sovereignty*). Slednje je relevantno zato, ker je takšna narava oblasti, ki jo ZDA izvršujejo nad Guantánamom. Sodišče je odločilo, da so ujetniki v Guantánamu upravičeni do dostopa do ameriških sodišč, pred katerimi lahko spodbijajo zakonitost odvzema njihove prostosti.⁵

² Steyn J.: *Guantanamo Bay: The Legal Black Hole*. Twenty-Seventh FA Mann Lecture, British Institute of International and Comparative Law and Herbert Smith, Lincoln's Inn Old Hall, 25. november 2003.

³ Vse tri odločbe so dostopne na spletnih straneh vrhovnega sodišča ZDA: www.supremecourtus.gov/opinions/03slipopinion.html. V času priprave tega prispevka še niso bile objavljene v poročevalcu, ampak so bile še v obliki t.i. *slip opinion*. Zato natančneje citiranje še ni bilo mogoče.

⁴ Na začetku sta bila med pritožniki tudi Britanca Shafiq Rasul in Asif Iqbal, ki pa so ju oblasti skupaj še z nekaterimi britanskimi državljanji, ki so bili zaprti v Guantánamu, izpustile in marca 2004 (torej še pred odločitvijo vrhovnega sodišča) vrnile v Veliko Britanijo. Britanske oblasti so vse skupaj izpustile brez kakršne koli obtožbe. Zoper avstralskega državljana Davida Hicksa so ameriške oblasti 10. junija 2004 vložile obtožnico in tako začele postopek zoper njega pred eno izmed vojaških komisij. Obtožnica ga med drugim bremeni sodelovanja v teroristični skupini, povezani s spopadi v Kašmirju, urjenja pri Alkajdi v Afganistanu, prevajanja priročnika Alkajde v angleščino, straženja talibanskega tanka na letališču v Kandaharju in sodelovanja v spopadih na ozemlju nekdanje Jugoslavije ter zoper Indijo v Kašmirju.

⁵ Sodišče je odločilo s 6:3: večinskemu mnenju sodnika Johna Paula Stephensa so se pridružili sodniki in sodnice Sandra Day O'Connor, David Souter, Ruth Bader-Ginsburg in Stephen Breyer. Sodnik Anthony Kennedy je podal ločeno pritrdilno mnenje, ločeno odklonilno mnenje pa je podal sodnik Antonin Scalia, ki sta se mu pridružila še sodnika William Rehnquist in Clarence Thomas.

O zakoreninjenosti pravice do sodnega preverjanja zakonitosti odvzema prostosti v anglo-ameriški pravni tradiciji ni dvoma, so menili sodniki. Ob tem so navedli mnenje sodnika Jacksona v zadevi *Brown v. Allen* iz leta 1953, ki se je nanašalo na pravico do dostopa do sodišč za tiste tujce, ki jim je ameriška oblast odvzela prostost:

»Odvzem prostosti s strani izvršne oblasti se šteje za zatiralno in nezakonito dejanje, odkar se je [kralj] Janez pri Runnymede [z Magno Charto Libertatum] zavezal, da noben svoboden človek ne bo zaprt, razlaščen, izobčen ali izgnan brez sodbe porote ali brez podlage v zakonih dežele. Sodniki Anglije so razvili ukaz habeas corpus predvsem zato, da bi ohranili to varstvo pred odvzemom prostosti s strani izvršne oblasti.«⁶

Ker je v zadevi *Rasul v. Bush* težava nastala predvsem v tem, kakšno stopnjo oblasti morajo imeti ZDA nad določenim ozemljem oziroma kakšen mednarodnopravni status mora to ozemlje imeti, da za tuje ujetnike, ki so zaprti na tem ozemlju, velja ameriška zvezna zakonodaja, ki zadeva sodno preverjanje zakonitosti odvzema prostosti, je šlo po mnenju sodišča v tej zadevi za novo situacijo. Pri iskanju odgovora na vprašanje o dostopnosti ujetnikov v Guantánamu do ameriških sodišč je vrhovno sodišče moralo odgovoriti na dva bistvena argumenta administracije ameriškega predsednika. Prvič, da se položaj ujetnikov v Guantánamu bistveno ne razlikuje od položaja nemških ujetnikov pod ameriško oblastjo med drugo svetovno vojno, o katerem je leta 1950 sodišče odločilo v zadevi *Johnson v. Eisentrager* oziroma da je obstoj ozemeljske pristojnosti nujen, če naj se pritožniki lahko obrnejo na določeno okrajno sodišče s spodbijanjem zakonitosti odvzema prostosti. In, drugič, če bi v tem primeru ujetnikom omogočili dostop do ameriških sodišč, bi prišlo do kršitve uveljavljenega načela ameriškega prava, da zakonodaja, ki jo sprejme kongres, nima zunajozemeljske veljavnosti, razen če v njej to ni izrecno določeno.

2.1. Ozemeljska pristojnost

Ameriška vlada je menila, da je v primeru ujetnikov v Guantánamu treba uporabiti precedens *Johnson v. Eisentrager* in ga razumeti tako, kot da ameriškim zveznim civilnim sodiščem prepoveduje pristojnost nad ujetniki v Guantánamu. V zadevi *Johnson v. Eisentrager* je leta 1950 vrhovno sodišče namreč odločilo, da pritožnik nima dostopa do ameriških sodišč, ker:

⁶ *Rasul v. Bush*, 542 U. S. ____ (2004), str. 6.

- (a) je sovražni tujec;
- (b) nikoli ni bil ali ni prebival v ZDA;
- (c) je bil ujet zunaj njenega ozemlja in bil tam pridržen v vojaškem zaporu kot vojni ujetnik;
- (d) mu je sodila in ga obsodila vojaška komisija, ki je zasedala zunaj ZDA;
- (e) za kazniva dejanja kršitev pravil vojne zunaj ZDA;
- (f) in je ves čas bila zaprta zunaj ZDA.

Zato je sodišče najprej analiziralo položaj ujetnikov v Guantánamu in ga primerjalo s položajem pritožnika v zadevi *Johnson v. Eisentrager*. Ob tem je ugotovilo, da se položaj pritožnikov v zadevi *Rasul v. Bush* bistveno razlikuje, in sicer:

- (a) pritožniki niso državljani držav, ki so v vojni z ZDA;
- (b) pritožniki zanikajo, da so kadar koli sodelovali v zaroti ali agresiji zoper ZDA;
- (c) nikoli jim ni bil omogočen dostop do sodišča in ničesar niso bili obtoženi; ter
- (d) že več kot dve leti so zaprti na ozemlju, nad katerim ZDA izvršujejo ekskluzivno jurisdikcijo in nadzor.⁷

Sodišče je nadalje ugotovilo:

»Ne samo, da so pritožniki v drugačnem položaju, kot so bili priporniki v zadevi *Eisentrager*, ampak je sodišče v zadevi *Eisentrager* dalo jasno vedeti, da je vseh šest dejstev, ki so bila ključna za odločitev, relevantnih samo glede vprašanja *ustavne* upravičenosti zapornikov do habeas corpus.«⁸

Sodišče je nadaljevalo z ugotavljanjem razlik in podobnosti s situacijo v zadevi *Ahrens v. Clark* okrajnega sodišča za Washington DC iz leta 1948. V tej zadevi je namreč šlo za 120 nemških državljanov, ki so bili zaprti na otoku Ellis pred New Yorkom, skozi katerega je potekala imigracija v ZDA. Tem 120 pritožnikom je bila odvzeta prostost pred deportacijo nazaj v Nemčijo. Od okrajnega sodišča za Washington DC so zahtevali, da na podlagi pravil o *habeas corpus* odloči o zakonitosti odvzema njihove prostosti. Okrajno sodišče je takrat odločilo, da pravila terjajo ozemeljsko pristojnost relevantnega okrajnega sodišča, ki je to sodišče v tem primeru ni imelo in zato pritožnikom ni ugodilo. Kljub temu vrhovno sodišče v zadevi *Rasul v. Bush* razume razlago pravil o

⁷ Prav tam, str. 7-8.

⁸ Prav tam, str. 8.

habeas corpus iz zadeve *Ahrens v. Clark* tako, kot da sodišče takrat ni odgovorilo na vprašanje, kaj storiti v primeru, ko so pritožniki zaprti ali priprti na območju, ki ni v ozemeljski pristojnosti nobenega okrajnega sodišča.

Poleg tega je vrhovno sodišče od takrat v svoji judikaturi že pokazalo, da meni nasprotno. Tako je v zadevi *Braden v. 30th Judicial Circuit Court of Ky.* jasno zapisalo, da v nasprotju s stališčem okrajnega sodišča v zadevi *Ahrens v. Clark* prisotnost osebe, ki ji je bila odvzeta prostost, na območju, ki je znotraj ozemeljske pristojnosti okrajnega sodišča, ni »nujen pogoj« za izvajanje pristojnosti tega okrajnega sodišča v skladu z zveznim zakonom o *habeas corpus*. V omenjeni zadevi je namreč sodišče poudarilo, da ukaz za *habeas corpus* tako ali tako ni naslovljen na osebo, ki ji je bila odvzeta prostost, temveč na tistega, ki ji je domnevno nezakonito odvzel prostost.

Sodišče je nato v nadaljevanju naštelo še nekaj zadev, ki so zadevale pritožnike, ki so bili zaprti zunaj ozemlja ZDA in so spodbijali zakonitost odvzema prostosti. Iz teh zadev je razvidno, da v dosedanji judikaturi vrhovnega sodišča ni motila odsotnost pritožnika z ozemlja pod krajevno pristojnostjo katerega koli okrajnega sodišča. Vrhovno sodišče je zato sedaj poudarilo, da je zadeva *Ahrens v. Clark* relevantna zgolj glede vprašanja iskanja primerne foruma, na katerega se lahko obrne pritožnik, ki mu je bila domnevno nezakonito odvzeta prostost, ne pa glede tega, ali za pritožnika tak forum sploh obstaja.

2.2. Zunajozemeljska veljavnost zakona o *habeas corpus*

Kot drugi bistveni argument, zakaj se ujetniki iz Guantánama ne morejo obrniti na nobeno ameriško sodišče, je vlada navedla »ustaljeno načelo ameriškega prava«, češ da zakonodaja, ki jo sprejme kongres, nima zunajozemeljske veljavnosti razen, če je to v njej izrecno določeno.

Sodišče je glede tega argumenta poudarilo, da vprašanje ekstrateritorialnosti v danem primeru sploh ni tako pomembno. Vlada je sicer izrecno poudarila dejstvo, da po določbah sporazuma o najemu ozemelj na Kubi s strani ZDA za pristanišča za nakladanje premoga in mornariška pristanišča Kuba nad temi ozemlji ohrani dokončno suverenost [*ultimate sovereignty*], sodišče pa se je bolj osredotočilo na to, da po istem sporazumu ZDA nad temi ozemlji pripada izvajanje »popolne jurisdikcije in nadzora«. Če se tako odloči, lahko ZDA ta status ohranijo za stalno.

Poleg tega se je sodišče obregnilo ob priznanje vlade, ki ga je podala na ustnem zaslišanju med obravnavo te zadeve in po katerem bi pravila o spodbijanju

zakonitosti odvzema prostosti veljala za tiste osebe, zaprte v Guantánamu, ki so državljani ZDA. To je sodišče povezalo z dejstvom, da zakonodaja o sodni kontroli odvzema prostosti ne razlikuje med državljani in tujci, ki so v zveznem priporu, in je zato malo verjetno, da je zakonodajalec nameraval razlikovati geografsko veljavnost tega zakona glede na državljanstvo pripornika. Zato so tuji državljani, ki so zaprti v oporišču Guantánamo, enako upravičeni do spodbijanja zakonitosti odvzema prostosti, kot bi bili ameriški državljani, če bi bili tam zaprti:

»Na koncu je odgovor na zastavljeno vprašanje jasen. Pritožniki trdijo, da so pridržani v zveznem priporu v nasprotju z zakoni Združenih držav. Nobena od strank ne dvomi v pristojnost okrajnega sodišča nad ječarji pritožnikov . . . Besedilo razdelka 2241 [zveznega zakona] ne zahteva nič več kot to. Zato menimo, da § 2241 daje okrajnemu sodišču pristojnost, da obravnava izpodbijanje zakonitosti odvzema prostosti pritožnikov, ki so zaprti v mornariški bazi Guantánamo.«⁹

2.3.

Sodišče je svojo odločbo sklenilo z jasnim sporočilom, da je v tej zadevi odločalo zgolj o vprašanju pristojnosti, ne pa tudi o zakonitosti odvzema prostosti pritožnikom:

»Ali bo nadaljnji postopek potreben in kakšen bo, potem ko bo tožena stranka odgovorila na zahteve pritožnikov, je zadeva, o kateri nam sedaj ni treba odločati. Sedaj je vprašanje zgolj to, ali so zvezna sodišča pristojna, da ugotavljajo, ali je izvršna oblast posameznikom, ki trdijo, da so povsem nedolžni kakršne koli kršitve, zakonito odvzela prostost, kar lahko potencialno traja nedoločen čas. Na to vprašanje odgovarjamo pritrdilno in spreminjamo sodbo prizivnega sodišča ter zadevo pošiljamo nazaj na okrajno sodišče, ki naj na prvi stopnji odloči o tehtnosti argumentov pritožnikov.«¹⁰

Kljub temu, da je vrhovno sodišče izrecno zapisalo, da v tej zadevi odloča zgolj o vprašanju pristojnosti, je sodniška večina v opombi nakazala svoje mnenje, da je odvzem prostosti pritožnikom v Guantánamu nezakonit, če bi se navedbe pritožnikov (to je, da so nedolžni) izkazale za resnične:

»Navedbe pritožnikov – to je, da jim je kljub temu, da niso sodelovali niti v boju niti v terorističnih dejanjih zoper Združene države, izvršna oblast odvzela prostost

⁹ Prav tam, str. 15.

¹⁰ Prav tam, str. 17.

za več kot dve leti, in sicer na ozemlju, ki je predmet dolgoročne ekskluzivne jurisdikcije in nadzora Združenih držav, brez dostopa do zagovornika in brez obtožbe kakršnekoli kršitve - nesporno opisujejo tak 'odvzem prostosti, s katerim se krši ustava ali zakoni ali pogodbe Združenih držav'.¹¹

3. Hamdi v. Rumsfeld

V tej zadevi so sodniki s 6:3 odločili,¹² da ima pritožnik Yaser Esam Hamdi, ki je državlján ZDA in je bil konec leta 2001 zajet na bojišču v Afganistanu, pravico do sodne kontrole zakonitosti odvzema njegove prostosti in njegovega statusa kot »sovražnega bojevnika«. Tako je sodišče spremenilo odločitev nižjega sodišča, ki je pritrnilo zvezni oblasti, da lahko pritožniku odvzame prostost in mu prepreči dostop do sodišča, ki bi odločilo o zakonitosti odvzema njegove prostosti zato, ker je bil ujet v boju zoper Združene države na tujem ozemlju in v vojnem času.

Sodniška večina je menila, da mu pravico do dostopa do sodišča, ki bo odločilo o zakonitosti odvzema njegove prostosti, omogoča ustavno zavarovana pravica do dolžnostnega postopanja (*due process*) izvršne oblasti. Od zadeve *Rasul v. Bush*, v kateri je vrhovno sodišče odločalo o pravicah tujcev, se zadeva *Hamdi v. Rumsfeld* torej razlikuje v tem, da je ta pravica ameriškim državljanom zagotovljena na ustavni, tujcem pa na zakonski ravni.

4. Rumsfeld v. Padilla

V tej zadevi so sodniki odločili, da mora pritožnik Jose Padilla, ki je ameriški državlján, osumljen priprave napada z radiološko bombo in ujet na ozemlju ZDA, ter je od takrat zaprt v vojaški bazi v Južni Karolini, spodbijati zakonitost odvzema njegove prostosti pred sodiščem v Charlestonu, ki je krajevno pristojno za Južno Karolino in ne pred sodiščem v New Yorku. S tako odločitvijo hoče namreč sodniška večina 5:4¹³ preprečiti to, da stranke vlagajo pritožbe pred tis-

¹¹ Prav tam, str. 15, op. 15.

¹² Večinskemu mnenju sodnice O'Connor so se pridružili sodniki Rehnquist, Kennedy in Breyer. V ločenem pritrnilnem mnenju je sodnik Souter menil, da bi sodišče moralo storiti korak več in ugotoviti, da kongres ni odobril odvzema prostosti pritožnika ter da je zato nezakonit. Pridružila se mu je sodnica Ginsburg. Ločeno odklonilno mnenje sta podala sodnika Scalia in Stevens. Drugačno ločeno odklonilno mnenje je podal sodnik Thomas.

¹³ Večinsko mnenje je podal sodnik Rehnquist, pridružila pa sta se mu sodnika Scalia in Thomas. Sodnik Kennedy je podal ločeno pritrnilno mnenje, pridružila pa se mu je sodnica O'Connor. V ločenem odklonilnem mnenju je sodnik Stevens (s pridružitvijo sodnikov Souter, Ginsburg in Breyer) menil, da gre v tej zadevi za izjemen primer in bi zato moralo vrhovno sodišče seči čez vprašanje o pristojnosti ter odločiti o zakonitosti odvzema prostosti Padille.

timi sodišči, za katera menijo, da imajo največ možnosti za njim ugoden izid (t. i. *forum-shopping*).

Sodniška večina je poudarila, da je pravilo, po katerem se mora pritožnik, ki mu je bila odvzeta prostost, obrniti na sodišče, ki je krajevno pristojno za okrožje, kjer je pritožnik zaprt ali priprt, tako pomembno, da od njega ne bi smeli odstopiti niti v tako pomembnih primerih, kot se zdi ta. Če bi dovolili take izjeme, so poudarili sodniki, bi bile posledice »nebrzdan *forum-shopping*, prekrivajoče pristojnosti okrožnih sodišč in prav tiste neprijetnosti, stroški in zadrege, ki se jim je kongres želel izogniti, ko je pred 137 leti dodal omejitev pristojnosti.«¹⁴

Sodišče zato sploh ni načelo vprašanj, ali je predsednik ZDA dobil pooblastilo od kongresa, da Padillo označi za sovražnega bojevnika, in ali odvzem njegove prostosti za nedoločen čas brez obtožbe krši njegove ustavne pravice. Zato se mora Padilla glede tega vprašanja pritožiti na zvezno sodišče v Južni Karolini.

5. Sklep

Z odločbami v zadevah *Rasul v. Bush* in *Hamdi v. Rumsfeld* je vrhovno sodišče izvršni oblasti znova začrtalo jasno mejo, do katere pri obravnavanju domnevnih teroristov še lahko gre in da pri tem ne krši temeljnih pravil in načel pravne države, med katera nedvomno sodi tudi pravica vsakogar, da pred zakonitim, neodvisnim in nepristranskim sodiščem spodbija zakonitost odvzema njegove prostosti. S tema odločitvama je hkrati pokazalo, da ne odobrava ene od temeljnih trditev administracije predsednika Busha, češ da boj proti terorizmu legitimira zatekanje k tako skrajnim sredstvom, kot je zapiranje domnevnih storilcev ali njihovih pomagačev za nedoločen čas brez dostopa do odvetnikov in sodišč.

¹⁴ *Rumsfeld v. Padilla*, 542 U.S. ____ (2004), str. 19.